

УДК 1.17

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.15>

ЗМІНА ПАРАДИГМИ ГУМАНІЗМУ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Володимир Олещенко

*Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»,
гуманітарно-правовий факультет, кафедра філософії та суспільних наук
вул. Вадима Манька, 17, 61000, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-9907-5924>*

Стаття присвячена дослідженню трансформації гуманізму в умовах глобальної інформатизації та розвитку цифрових технологій. У роботі осмислюється проблема збереження та переосмислення гуманістичних цінностей у добу алгоритмічного управління, масового збору даних, штучного інтелекту та платформеної економіки. Автор аналізує, як класичні уявлення про гідність, свободу та автономію особистості змінюються в ситуації, коли ідентичність, знання та досвід людини формуються не лише у соціальному, але й у цифровому середовищі, де алгоритми, протоколи та інфраструктури виступають безпосередніми медіаторами людських дій.

Особливу увагу приділено співвідношенню трьох концептуальних напрямів – постгуманізму, трансгуманізму та цифрового гуманізму. Показано, що постгуманізм акцентує на реляційності та гібридності суб'єкта, трансгуманізм – на технологічному вдосконаленні людини, тоді як цифровий гуманізм пропонує нову етичну парадигму, спрямовану на захист прав користувачів, пояснюваність алгоритмів, мінімізацію даних та інституційні гарантії справедливості. Космос цифрових комунікацій постає не лише як технічний простір, але й як поле боротьби за збереження автономії, відповідальності та гідності.

Запропоновано критичну оцінку ризиків алгоритмічної персоналізації, маніпулятивних практик «економіки уваги» та дискримінаційних механізмів обробки даних. Обґрунтовується необхідність етики інфраструктур, яка переводить класичні гуманістичні принципи у мову протоколів, інтерфейсів і технічних стандартів. Стаття формує підґрунтя для нової парадигми гуманізму, що здатна функціонувати у глобальних цифрових екосистемах, де свобода мислиться як реляційна автономія, а гідність – як гарантований набір прав на прозорість, контроль і безпеку. У висновках підкреслюється, що глобальна інформатизація не скасовує гуманістичні цінності, а відкриває можливість їхнього дорослішання, адаптації та поширення на нові сфери людського буття.

Ключові слова: гуманізм, постгуманізм, трансгуманізм, цифровий гуманізм, глобальна інформатизація, алгоритмічне управління, права користувачів, цифрова етика.

Гуманізм – одна з ключових інтелектуальних традицій Європи, що оформилася у епоху Відродження, закріплюючи гідність, свободу особистості та самовираження як основні цінності. З плином часу ця традиція набуває універсалістського виміру: людина мислиться як носій природних прав і суб'єкт морального закону, здатний упорядковувати суспільство на основі власних суджень та бажань, власного розуму. Модернізм, зберігаючи концепцію гуманізму, одночасно відкриває трагічні аспекти людського існування, але не відмовляється від переконання, що саме людська суб'єктивність має бути основою легітимного суспільного порядку. Однак у добу глобальної інформатизації ці принципи зустрічають нові виклики: інформаційні та комунікаційні технології, масове збирання даних (big data), алгоритмічні системи прийняття рішень і штучний інтелект радикально змінюють умови, в яких формуються ідентичність, досвід, знання та політична суб'єктність. Постає

питання: чи зберігаються засади гуманізму у тій же парадигмі, враховуючи реалії цифрових екосистемі, чи потребують переосмислення – зміни парадигми?

Ключовим поняттям можна визначити глобальну інформатизацію як комплекс технологічних, економічних і культурних процесів, що переводять виробництво, обіг і споживання інформації в цифрові інфраструктури планетарного масштабу, ключовою ціллю чого є показати, що інформатизація не скасовує гуманізм, а трансформує його, створюючи етичні засади цифрового гуманізму.

Гуманізм за часів епохи Відродження повернув людину в центр тогочасної космогонічної моделі: від Піко делла Мірандоли до Еразма Роттердамського ідея гідності людини поєднувала індивідуальну свободу самовираження з відповідальністю перед суспільством. Просвітницький гуманізм закріпив нормативний і універсалістський виміри: свободу совісті, автономію розуму, права людини як основу політичного порядку. У модернізмі – від Канта і Фіхте до Гуссерля, Сартра й Габермаса – антропоцентрична модель доповнюється критичним аналізом раціональності та комунікацій: людська суб'єктивність розглядається як вільна, але водночас обмежена суспільними правилами, відповідальністю перед соціумом. Часто «людина» мислилась як абстрактний універсальний суб'єкт, недостатньо чутливий до гендерних, расових, тілесних та екологічних відмінностей. Техніка при цьому уявлялась нейтральним інструментом, підпорядкованим людським цілям. Саме ці межі стануть критичними у XX–XXI століттях, коли техносціальні системи почнуть визначати можливості дій та переосмислювати поняття справедливості.

У XX столітті гуманістичну оптику зсередини коригує критична думка. Постгуманізм (R. Braidotti, N. Katherine Hayles, D. Haraway) [1–3] підкреслює реляційність людини, її вкоріненість у біологічних та технологічних системах, множинність ідентичностей людини. Вона розуміється як «вузол» відносин, тілесно-технологічний гібрид. Постгуманізм не відкидає гідності чи прав, але ставить питання, як їх мислити поза сутнісною людини-вузла, враховуючи нечіткі межі між органічним і технологічним, індивідуальним і колективним [5].

Трансгуманізм наголошує на моральній допустимості й бажаності технологічного вдосконалення людини: від біонічних змін (протези, імпланти) і генетичного редагування до когнітивних протезів та інтеграції з цифровими системами [13; 14]. Якщо постгуманізм більше фокусується на онтологічній реляційності, то трансгуманізм – на проєкті оптимізації людського стану через технології. Обидві течії, попри розбіжності, підривають засади антропоцентризму і спонукають до перегляду гуманістичної парадигми.

Цифрові технології 2020-х років не лише розширюють інструментарій дій, але й реорганізують структуру отримання цифрового досвіду. Алгоритмічна персоналізація формує інформаційні середовища, в яких відбувається повсякденна соціалізація мільярдів людей [10]. Біометричні системи перетворюють тіло на набір даних, платформи праці змінюють уявлення про працю й справедливу винагороду, системи рекомендацій в соціальних мережах уніфікують маршрути уваги. Людина постає як вузол у мережі потоків – біологічних, соціальних, інформаційних – і саме це вимагає концепції гідності та свободи, здатної працювати з мережевою причинністю, статистичною прогнозованістю та непрозорістю алгоритмів.

Інтернет, будучи сукупністю протоколів, платформ і баз даних, виконує функції розширеної пам'яті та колективного інтелекту [11]. Пошукові системи, вікі-моделі та відкриті репозитарії створюють нові механізми верифікації знання, а також нові ризики маніпуляцій з даними користувачів. З гуманістичної перспективи це означає, що індивідуальна раціональність завжди вже опосередкована інфраструктурами доступу, видимості й довіри.

Отже, турбота про якість та безпеку публічної інформаційної сфери (прозорість алгоритмів, інтероперабельність, відкриті стандарти, надійна модерація) стає одною з основних гуманістичних проблем.

Штучний інтелект (далі – ШІ) та автоматизація переводять цілу низку рішень у автоматичний режим. У медицині алгоритми допомагають у діагностиці, у фінансах – у ціноутворенні, у праві – в оцінці ризиків, в культурі – це генерація текстів, зображень, музики. Водночас big data забезпечують «зворотний зв'язок у реальному часі» між поведінкою користувачів і дизайном цифрових середовищ, що веде до постійних експериментів над соціальною поведінкою [4]. Це підсилює ефект алгоритмічного керування й ставить питання про те, які межі делегування рішень машинам є сумісними з людською гідністю. Які права незгоди та апеляції повинні мати користувачі [6]? Як зробити так, щоб ефективність цифрових систем, не була використана як прикриття до обмеження свободи особистості та самовираження людини?

Власне, тут і народжується цифровий гуманізм як нова етична парадигма інформаційного суспільства: технології мають формуватися і використовуватися так, щоб розширювати, а не звужувати простір людської автономії, відповідальності й творчості.

Платформи створюють архітектури вибору, де інтерфейси і метрики визначають, що ми бачимо, з ким взаємодіємо, що вважаємо цінним. «Лайкономіка» та економіка уваги переносять оцінювання гідності та заслуг у показники залученості. Спільноти формуються через алгоритмічні рекомендації і механізми модерації; культурна пам'ять кодується у форматах, які контролюють приватні особи. У цих умовах класичний гуманізм має доповнитись етикою інфраструктур: правами на інтероперабельність, переносимість даних, пояснюваність алгоритмів, а також інституційними гарантіями цифрової рівності й доступності.

Перехід до цифрового суспільства не просто «додає технології» до знайомих практик – він перебудовує самі умови, в яких можливі свобода, відповідальність і гідність. Відповідно, змінюється і гуманістична рамка: від індивіда як самодостатнього центру волі – до людини, що мислиться в мережі взаємодій з технічними, біологічними та інституційними системами. Разом із роллю громадянина, працівника, творця з'являються ролі користувача і учасника мережі. Вони не є другорядними: саме через них ми набуваємо доступу до інформації, праці, сервісів, публічності. Користувач – суб'єкт, чії можливості структуровано інтерфейсами і умовами використання (ToS). Кнопки, налаштування приватності, способи автентифікації, модераційні протоколи – це «мова влади» платформ. Від інклюзивності дизайну залежить, чи буде технологія підсилювати або обмежувати автономію. Скажімо, чи дозволяє сервіс працювати без тотальної персоналізації? Чи зрозуміло пояснює, як використовуються дані? Чи існують канали комунікації, завдяки яким користувач може обмежити чи заборонити використання своїх даних?

Учасник мережі – це роль, у якій ми взаємодіємо з іншими через алгоритмічні канали розподілу уваги. Тут під питанням опиняються класичні категорії репутації, довіри і публічності: якщо платформа змінює алгоритм, це миттєво змінює можливості видимості для мільйонів – отже, впливає на їхній культурний і економічний статус. Цифрова ідентичність – це не лише логін і пароль. Це шари даних і метаданих про особу: реєстраційні відомості, поведінкові сліди, соціальні графи, біометричні ознаки, «двійники» (digital twins), які відтворюють нас у системах рекомендацій і скорингу. Від того, як упорядкована ця ідентичність, залежить доступ до можливостей: кредитів, освіти, праці, перетину кордонів. Отже, предметом гуманістичної етики стають портативність і контроль ідентичності, «мінімізація даних», заборона дискримінації за цифровими слідами, право на анонімність або псевдонімність у публічному просторі. Зсув до цих ролей означає, що турбота про

людину потребує перекладу в мовах дизайну, протоколів і регулювання. Повага до гідності – це не лише моральний імператив, але й набір вимог до інтерфейсів (ясність, контроль, відмовостійкість), архітектур даних (безпека, мінімізація, інтероперабельність) і до інститутів (процедури оскарження, незалежний нагляд, колективні права користувачів).

Інформаційні потоки – це життєва інфраструктура сучасного суспільства, де помилки або викривлення можуть мати масові наслідки. Якщо класичний гуманізм фокусувався на непримусових відносинах між людьми, то цифровий гуманізм додає вимогу справедливості потоків: хто контролює канали поширення, на яких умовах відбувається доступ, як запобігається маніпуляції? Наслідок – поява колективних прав на медійний плюралізм, алгоритмічну різноманітність (щоб уникати монокультур рекомендацій), право на інтероперабельність (можливість переносити соціальні зв'язки й контенти між сервісами) та відкриті стандарти, які знижують залежність від монополій.

Повага до приватності традиційно мислилась як межа втручання держави чи індивідів у «внутрішній простір» особи. У цифрову добу приватність і безпека стають умовою можливості автономії: без них людина не контролює, як її репрезентують і оцінюють. Відповідно, до гуманістичного ядра входять:

- принцип мінімізації даних: збирати лише те, що необхідно для заявленої мети, з чіткими строками зберігання;

- пояснюваність і підзвітність: користувач має розуміти логіку обробки даних і мати інструменти для контролю;

- право на безпеку за замовчуванням: криптографічний захист, багатофакторна автентифікація, протидія витокам – як стандарт, а не платна «опція преміум».

Етика обробки даних у цьому розумінні – не про «внутрішню політику компанії», а про публічне благо, що забезпечується поєднанням регуляції, технічних стандартів і громадського нагляду. Класична етика припускала, що добрих намірів і рефлексії суб'єктів достатньо для морально відповідальної дії. У цифрових інфраструктурах вирішальними стають правила і дизайн цих цифрових середовищ. Отже, гуманізм доповнюється «етикою інфраструктур», якими є стандарти і протоколи, що вбудовують права користувачів у технічні рішення; інститути незалежного аудиту алгоритмів, процедури спільного управління даними (data trusts); освітні курси цифрової грамотності як складова громадянської освіти.

Етична оптика зміщується від «намірів індивіда» до «архітектур рішень» і процедур звітності в системі. Далі розглянемо три проблеми, у яких це зміщення проявляється найвиразніше.

Алгоритмічні системи вчать на масивах даних і намагаються передбачити наші дії – що ми прочитаємо чи купимо, з ким взаємодіятимемо, як пересуватимемося містом. Йдеться не про сувору детермінацію, але між прогнозом і поведінкою виникає перформативний ефект: коли систему винагороджують за точність, вона підсилює ті патерни, які вже легше передбачити, і так формується «замикання уподобань», коли рекомендації підсовують схоже на вже переглянуте та звужують простір для нового контенту. У такому контексті етика свободи має зсунути акцент з абстрактної «волі» на практичні умови самовизначення.

По-перше, має бути захищено право на відхилення від основного алгоритму: інтерфейси зобов'язані створювати видимі й прості шляхи виходу за межі рекомендацій – кнопки «показати несхожі», «випадкова вибірка», «хронологічна стрічка» не повинні ховатися в глибоких налаштуваннях.

По-друге, потрібна контекстованість прогнозів: людина повинна мати змогу оскаржити рішення алгоритму, якщо контент травмував, або наніс будь-який інший вид урону користувачу.

По-третє, щодо ШІ-алгоритмів, то моделі мають повідомляти користувачу про невідомість власних відповідей, а не видавати алгоритмічні похибки за факти, що може призвести до безлічі негативних наслідків для користувача. Як приклад – коли лінгвістичні моделі (ChatGPT, Gemini) можуть видавати процедурно згенеровану інформацію за реальні факти [7; 8].

Припустимі лише непатерналістські підштовхування: “nudge”-механіки мають прозоро декларувати мету – здоров’я, безпека, економія енергії – і допускати легку відмову без наслідків для користувача. Отже, проблема свободи тут не про метафізику «вільного волевиявлення», а про інституційні умови самовизначення: можливість бачити альтернативи, розуміти наслідки своїх дій та змінювати налаштування гри.

Технології неминуче впливають на вибір – так само, як це роблять мова, освіта чи право; питання в тому, яким саме є цей вплив. Один режим полягає у підсиленні автономії: інструменти розширюють компетентність і горизонт огляду – наприклад, навігація з поясненнями, агрегатори з різними точками зору, помічники з прозорою логікою – і таким чином зміцнюють здатність діяти обізнано.

Інший режим – керування через архітектуру вибору: темплейти, автозаповнення та «розумні» дефолти можуть бути етично прийнятними, коли дефолти пропорційні задекларованій меті, а відмовитися від них легко. Третій режим – маніпуляція: темні патерни дизайну, приховані сповіщення про збір даних або нескінченні стрічки, що експлуатують когнітивні вразливості, несумісні з гідністю, бо позбавляють людину рефлексивного контролю. Щоб гуманізм зберігся, потрібна реляційна автономія: ми визнаємо, що суб’єктність завжди опосередкована середовищами й інструментами, але наполягаємо на праві керувати цим опосередкуванням [16]. З цього випливають практичні наслідки: мета функцій має бути прозорою, а «чому ви бачите саме це» – не маркетинговою фразою, а робочою панеллю, яка реально впливає на результат; користувач повинен мати змогу вибирати різні режими оптимізації – не лише «максимальне залучення», але й «якість джерел», «різноманітність», «новизна», «локальний контент». Сервіси не мають карати за вихід офлайн або зміну платформи, тож право на переносимість соціального графа й контенту є базовим; а дизайн, що підтримує самовизначення – таймери сесій, «паузи за замовчуванням», ліміти сповіщень, читабельні налаштування, – слід вважати не «анти-фічами», а проявом поваги до користувача.

Якщо розглядати технологічний детермінізм як хибне твердження і вважати, що інструменти не несуть «неминучого майбутнього» самі по собі, вони матеріалізують конкретні технічні, бізнесові та політичні рішення.

Отже, баланс полягає не в романтичному поверненні до доцифрового світу, а у свідомому конструюванні цифрових інститутів. Для такого конструювання потрібні чіткі нормативні опори. Насамперед йдеться про справедливість як чесну рівність можливостей: алгоритмічні системи не повинні створювати або посилювати структурні упередження, а отже, мають проходити аудити справедливості з аналізом різниці помилок для різних груп, перевіркою калібрування та відстеженням «перенесення упереджень» з даних [12].

Не менш важливими є підзвітність і відшкодування шкоди: має існувати відповідальний суб’єкт – оператор, постачальник чи власник даних – зі зрозумілою процедурою скарги та реальним механізмом компенсації у разі помилок. Далі – принцип пропорційності й необхідності: чим інтенсивніший вплив на права і свободи, наприклад нагляд, скоринг або автоматизовані санкції, тим вищими мають бути вимоги до доведення користі, мінімізації даних і забезпечення людського контролю. Важливо також закладати зворотність рішень: системи високого ризику повинні мати «вимикачі» (kill

switch), обмежені терміни придатності моделей (sunset clauses) та проходити регулярні переоцінки впливу.

Нарешті, діє презумпція збереження людського контролю: у критичних сферах – правосудді, медицині, соціальних виплатах, виборах. Причому остаточне рішення залишається за людиною. Сам баланс – це теж процедура: публічні консультації, залучення зацікавлених сторін, незалежні наглядові ради й формалізовані експерименти з малими ризиками у форматі sandbox мають передувати масштабуванню, щоб кожен крок цифрового розвитку був не автоматичним, а обґрунтованим і підзвітним.

Майбутнє гуманізму у цифрову добу відкривається не у вигляді прямої лінії, а радше, як різниця векторів між технічними можливостями, інституційною уявою та етичними пріоритетами. Три оптики – постгуманізм, трансгуманізм і цифровий гуманізм – не стільки заперечують одна одну, скільки фіксують різні рівні опису й нормування. Постгуманізм нагадує, що суб'єктність завжди реляційна й гібридна, що людина виникає як вузол взаємодій у біо- та техносистемах і що межі «людського» не є наперед заданими; його слабкість у тому, що розчинення людини в мережі може позбавити нас чітких адресатів відповідальності. Трансгуманізм, навпаки, мислить людину як проєкт удосконалення, у якому технології – морально допустимі інструменти подовження життя, посилення пам'яті, витривалості та мислення. Ризик у закладеній небезпеці нової біо-цифрової стратифікації, коли доступ до «посилень» формує нерівні класи суб'єктності. Цифровий гуманізм пропонує дисципліну для обох: він вимагає, щоб архітектури даних, алгоритмів і платформ закладали людську гідність, автономію та справедливість у саму тканину інфраструктур, чим уникає як розчинення суб'єкта, так і його неконтрольованого «тютюнінгу».

Аналізуючи сценарії майбутнього, можемо побачити, куди може хитнутися баланс. Один полюс – те, що можна назвати платформовим феодалізмом: великі екосистеми контролюють канали комунікації, ідентичність, платежі й модерацію, а алгоритмічна видимість стає приватною милістю [10]. У такій конфігурації гідність не зникає, але її гарантії залежать від правил, які встановлюють корпоративні ради директорів, автономія особистості згортається до обмеженого набору правил, а справедливість редукується до внутрішніх політик, не підзвітних публічному контролю. Інший полюс – технопатерналістський автоматизм, у якому держава чи квазідержавні оператори тотально оптимізують соціальні процеси «в ім'я загального блага».

Ефективність зростає, але право на відхилення, апеляцію і помилку стає процедурно важкодоступним, а отже, гідність втрачає свій процедурний вимір. Між цими крайнощами проступає конфігурація керованої автономії, яку можна вважати власне цифрово-гуманістичною: інтероперабельність і портативність як норма, пояснюваність і підзвітність алгоритмів як інституційний обов'язок, «людина як вузол» там, де рішення високоризикові, і реальні механізми оскарження та компенсації шкоди. Нарешті, можливий постгуманний плюралізм, де поряд існують різні форми «посиленої» суб'єктності – від нейроінтерфейсів до цифрових двійників – і правова система визнає нові типи носіїв прав та обов'язків; тоді центральною стає проблема збереження рівності доступу і невитіснення «непосилених» на периферію громадянства.

Чи можлива на цьому тлі нова універсальна гуманістична парадигма? Так, якщо під «універсальністю» розуміти не одноманітність, а мінімум спільних операційних принципів, які різні суспільства можуть втілити у власних інституційних формах. Збереження гідності та свободи як основна вимога до проєктування цифрової інфраструктури: щоб приватність, безпека, інтероперабельність і зрозумілість рішень були не прикрасою, а умовою функціонування. Реляційна автономія як право керувати опосередкуванням власної

дії – від налаштувань стрічки до переносимості соціальних зв'язків, підзвітність без прогалин з чітко ідентифікованими відповідальними суб'єктами та працездатними процедурами апеляції; алгоритмічна справедливість як публічно перевірюваний стандарт, а також глобальна відповідальність, що повертає цифрові зиски у баланс з матеріальною екосистемою цифрових інфраструктур [15; 16]. Перепонами залишаються геополітична фрагментація, економіка нагляду, монополізація базових сервісів та алгоритмічний колоніалізм, коли моделі й дефолти імпортуються разом з чужими нормами. Вихід не в деклараціях, а в сумі правових рамок, архітектурних рішень і практик спільного управління, які роблять цінності перевірюваними у дії.

Ядро цінностей, на яке спирається така парадигма, також вимагає переформулювання у мові середовищ. Рівність доступу більше не обмежується формальною відсутністю заборон: вона означає наявність підключення, доступних пристроїв і сервісів, інклюзивних інтерфейсів, а також освіти, що дає змогу користуватися цими благами без асиметрій влади. Право на інформацію включає не лише відкриті дані, але й прозорість процесів, які визначають, що ми бачимо й на яких підставах це показується; ця прозорість має враховувати приватність і безпеку, інакше вона перетворюється на чергову форму дисципліни. Етичність цифрових систем вимірюється не кодексами намірів, а наявністю паспортів моделей, оцінок впливу, незалежних аудитів і правоздатних каналів оскарження. Прозорість і пояснюваність повинні бути не лише інформаційною пам'яткою, а інструментом впливу на результат: користувач має не просто «знати чому», але й «уміти змінити». Інтероперабельність і портативність гарантують свободу виходу, без якої будь-яка автономія лишається фікцією. Безпека – це не аксесуар, а передумова свободи: шифрування, надійна автентифікація і стійкість до витоків повинні реалізовуватися за замовчуванням. Стійкість цифрових сервісів – це не тільки надійність, але й енергоефективність, прозорість ланцюгів постачання і наявність механізмів зупинки та переоцінки моделей. Право на тимчасовість захищає від тиранії «вічної пам'яті» й дає шанс на зміни, не прирікаючи людину на пожиттєве відпрацювання помилок юності. Нарешті, колективні права користувачів – профспілки платформеної праці, трасти даних, участь у наглядових органах – повертають суб'єктність туди, де вона розчиняється у статистиках.

В результаті можна констатувати, що глобальна інформатизація не скасовує гуманізм, а змушує його змінити оптику. Традиційна філософська фігура суверенного індивіда виявляється недостатньою для опису і захисту гідності у світі, де інтелект, пам'ять і координата дії розподілені між людьми та машинами, між приватними і публічними інфраструктурами, між локальним і планетарним масштабами. Новий ракурс полягає в тому, щоб перенести акцент з намірів на середовища: гідність і свобода повинні бути не лише моральними переконаннями, а властивостями платформ, протоколів, інтерфейсів і процедур, у яких відбувається сучасне життя. Саме тому етика даних, захист від алгоритмічної дискримінації, право на апеляцію і пояснення, можливість керувати власною цифровою ідентичністю перестають бути «спеціальними темами» і стають ядром гуманістичного проекту. Людина у цій конфігурації постає не творцем-деміургом і не відчайдушним пасажиром технологічного потяга, а співмешканцем багаторівневої інформаційної екосистеми. Її свобода – це вже не самотня здатність вибирати, а спроможність керувати опосередкуваннями: розуміти, як формуються рекомендації, як працюють скоринги, як зберігаються й передаються дані; перемикати режими, переносити зв'язки, відмовлятися від нав'язливостей без втрати базових можливостей життя й праці. Її відповідальність – це не лише моральна чесність, але й практики взаємного нагляду й турботи: участь у колективних інституціях користувачів, підтримка відкритих стандартів, вимога підзвітності від тих, хто

керує інфраструктурами. Її гідність – це не абстрактний титул, а право бути почутою в момент, коли машини виносять рішення, що визначають доступ до благ, і право змінювати процедури, якщо вони відтворюють несправедливість. Можна сформулювати стислу тезу нового гуманізму: він поєднує класичні цінності – гідність, свободу, творчість – із новими гарантіями цифрової доби, а саме правом на цифрову ідентичність і контроль над нею, правом на безпечні та зрозумілі технології, правом на інтероперабельність і забуття, правом на колективне представництво інтересів у тих місцях, де приватні інфраструктури виконують функції публічних інститутів. Такий гуманізм більше не вважає техніку нейтральною, а тому не делегує її дизайн приватним намірам чи логіці прибутку; він розуміє інфраструктури як моральні об'єкти і політичні арени, у яких вирішується питання, ким може бути людина. Саме в цьому розумінні глобальна інформатизація виступає не кінцем гуманізму, а умовою його дорослішання.

Список використаної літератури

1. Braidotti R. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press, 2013. P. 200.
2. Hayles N. Katherine. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press, 1999. P. 364.
3. Haraway D.A *Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991. P. 149–181.
4. Wallach W., Allen C. *Moral Machines: Teaching Robots Right from Wrong*. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 288.
5. Ferrando F. Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialisms: Differences and Relations. *Existenz*. 2013. Vol. 8. No. 2. P. 26–32.
6. Gunkel D.J. *The Machine Question: Critical Perspectives on AI, Robots, and Ethics*. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. 270 p.
7. Stenseke J. On the Computational Complexity of Ethics: Moral Tractability for Minds and Machines. 2023. P. 69–77. URL: <https://arxiv.org/pdf/2302.04218>.
8. Passamonti M. Why Machines Can't Be Moral: Turing's Halting Problem and the Moral Limits of Artificial Intelligence. 2023. P. 3–17. URL: <https://arxiv.org/pdf/2407.16890>.
9. Schramowski P., Turan C., Jentzsch S. et al. BERT has a Moral Compass: Improvements of ethical and moral values of machines. 2019. P. 3–17. URL: <https://arxiv.org/pdf/1912.05238>.
10. Awad E. et al. The Moral Machine experiment. MIT Open Access paper, 2018 P. 6–17.
11. Parisi L. *Contagious Architecture: Computation, Aesthetics, and Space*. Cambridge, MA: MIT Press, 2013. 392 p.
12. Metzinger T. *Being No One: The Self-Model Theory of Subjectivity*. Cambridge, MA: MIT Press, 2003. 710 p.
13. Roden D. *Posthuman Life: Philosophy at the Edge of the Human*. London: Routledge, 2014. 220 p.
14. Sandberg A. *Whole Brain Emulation: A Roadmap*. Oxford: Future of Humanity Institute, University of Oxford, 2008. 130 p.
15. Горбатюк А. Колізії гуманістичних ідей у дискурсі некласичної культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. Вип. 47. С. 104–108.
16. Сухомлинська О. Від гуманізму до неогуманізму, постгуманізму та трансгуманізму. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2024. С. 75–86.

PARADIGM SHIFT OF HUMANISM AS A CONSEQUENCE OF GLOBAL INFORMATIZATION

Volodymyr Oleshchenko

National Aerospace University - Kharkiv Aviation Institute,

Vadym Manko Str., 17, 61000, Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0007-9907-5924>

The article is devoted to the study of the transformation of humanism under the conditions of global informatization and the rapid development of digital technologies. It examines the problem of preserving and rethinking humanistic values in the era of algorithmic governance, mass data collection, artificial intelligence, and platform economy. The author analyzes how classical ideas of dignity, freedom, and personal autonomy are reshaped in a reality where human identity, knowledge, and experience are increasingly mediated not only by social but also by digital infrastructures in which algorithms, protocols, and platforms become direct agents of human action.

Special attention is given to the correlation between three conceptual frameworks – posthumanism, transhumanism, and digital humanism. Posthumanism emphasizes the relational and hybrid nature of subjectivity, transhumanism highlights the technological enhancement of the human condition, while digital humanism proposes a new ethical paradigm oriented toward protecting user rights, ensuring algorithmic transparency, minimizing data collection, and establishing institutional guarantees of justice. The digital communication sphere is thus interpreted not merely as a technical environment but also as a field of struggle for the preservation of human autonomy, responsibility, and dignity.

The article provides a critical assessment of the risks of algorithmic personalization, manipulative practices of the “attention economy,” and discriminatory mechanisms of data processing. It substantiates the necessity of an “ethics of infrastructures,” which translates classical humanistic principles into the language of protocols, interfaces, and technical standards. The article outlines the foundation for a new paradigm of humanism capable of functioning within global digital ecosystems, where freedom is understood as relational autonomy and dignity as a guaranteed set of rights to transparency, control, and security. It is concluded that global informatization does not abolish humanistic values but opens the way for their maturation, adaptation, and expansion into new domains of human existence.

Key words: humanism, posthumanism, transhumanism, digital humanism, global informatization, algorithmic governance, user rights, ethics of digital systems.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025